

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Петровської Інги Ростиславівни
«Психологія становлення громадянської ідентичності особистості»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук за спеціальністю
19.00.11 – політична психологія

У сучасних соціально-політичних умовах війни і трансформацій суспільства дуже актуальною постає проблема становлення громадянської ідентичності особистості. Сучасна російсько-українська війна відбувається в тому числі і за знищення української ідентичності, і від того, наскільки ми будемо розуміти закономірності її становлення, залежатиме можливість долання тих труднощів, які виникають на цьому шляху. Дисертаційна робота І. Р. Петровської являє собою цілісне і ґрунтовне дослідження цієї досить актуальної для сьогодення теми. Українська історія містить багато моментів, які не лише заважали, а й ставили під загрозу існування ідентичності українців, ці труднощі не вичерпались і зараз, навпаки – ми переживаємо переламний момент розвитку громадянської ідентичності, і суспільна практика потребує для розв'язання цих завдань наукового обґрунтування, яке б уможливило і закріпило ті здобутки, які ми зараз отримуємо.

Робота складається зі вступу, семи розділів, списку літератури та додатків. Вибір предмету, об'єкту, мети та завдань дослідження є виваженим та науково обґрунтованим, відбиває суть, основні закономірності даної проблеми та специфіку теми дослідження. Аналіз наукового апарату дослідження дає змогу зробити позитивний висновок щодо його методологічної обґрунтованості, виваженості та органічного взаємозв'язку всіх основних дослідницьких категорій.

Перший розділ дисертації присвячений дослідженню феномену громадянської ідентичності та її становлення, здійснено соціально-психологічний аналіз базових понять та принципів, на яких ґрунтуються різноманітні концепції і моделі становлення громадянської ідентичності. Здійснено систематизацію категоріального апарату, що стосується проблематики громадянської ідентичності особистості. Варто відзначити хорошу обізнаність авторки в даній тематиці, ґрунтовне знання основних

концепцій, підходів, хороше володіння основними принципами наукового дослідження.

У другому розділі викладена і обґрунтована авторська організаційно-рольова концепція становлення громадянської ідентичності, яка дає системну інтерпретацію даного феномену та його основних вимірів, розроблено типологію громадянської ідентичності, визначені особливості, етапи, механізми та результати її становлення. Піднята проблема зрілості громадянської ідентичності особистості, її дефіцитарності та деформованості.

Третій розділ присвячений розробці моделі емпіричної верифікації організаційно-рольової концепції становлення громадянської ідентичності особистості. Описана процедура розробки та психометричного аналізу авторського тесту-опитувальника «Діагностика зрілості та типу громадянської ідентичності особистості». Імпонує виважений підхід авторки до обґрунтування використання в емпіричному дослідженні системи методів і технік (ділової гри, стандартизованого спостереження, ретроспективного нарративу, тематичного-аналізу тощо) для оцінювання протоідентичності, репродуктивної та продуктивної громадянської ідентичності на всіх етапах її становлення, а також виявлення дескрипторів психологічних механізмів становлення громадянської ідентичності.

Результати емпіричного дослідження закономірностей і тенденцій становлення громадянської ідентичності особистості представлені в четвертому розділі. Виділено основні етапи, закономірності і тенденції становлення громадянської ідентичності особистості, а також труднощі та деструктивні форми її становлення. Результати включають також характеристики зрілості громадянської ідентичності громадян України різного віку, статі, політичних поглядів; типи громадянської ідентичності українців та поширеність кожного з них; взаємозв'язки громадянської ідентичності з властивостями особистості та політико-психологічними орієнтаціями.

У п'ятому розділі описані психологічні механізми, що забезпечують процес становлення громадянської ідентичності, проаналізовані основні тенденції їх перебігу та функціонування. Емпірично підтверджено, що інтеріоризація громадянських контентів і наслідування моделей

громадянської поведінки є механізмами первинного формування громадянської ідентичності у вигляді протоідентичності. Індивідуалізація та екстеріоризація громадянських контентів є механізмами розвитку громадянської ідентичності і її формування у вигляді репродуктивної громадянської ідентичності. Імплементация досвіду взаємодії з державою, осмислення власної громадянськості є механізмами остаточного становлення зрілої, продуктивної громадянської ідентичності. Виявлено також специфіку дії деяких психологічних механізмів, що пояснює сам процес формування того чи іншого типу громадянської ідентичності.

У шостому розділі на основі аналізу результатів емпіричного дослідження виділені соціально-психологічні та політико-психологічні чинники становлення громадянської ідентичності, що включають: особистісні цінності, громадянську компетентність, образ держави, політичні погляди. Результати отримувались за допомогою факторного, регресійного аналізу та інших статистичних методів.

Сьомий розділ присвячений практичній роботі з проблемами громадянської ідентичності, питанням консультативної та тренінгової допомоги розвитку громадянської ідентичності, запобіганню і доланню деформації і деструктивних форм її розвитку. Виявлено закономірності осмислення особистістю власних життєвих ігор та сценаріїв, та розглянуті можливості виходу з ігрових та сценарних форм поведінки в сфері стосунків з державою та інших форм громадянської активності людини та переведення її в конструктивне русло.

Висновки в структурованому та стислому вигляді підсумовують результати дисертаційної роботи і свідчать про досягнення мети, реалізацію завдань, бачення автором дисертації перспектив подальшої розробки проблематики. Висновки є науково обґрунтованими, чітко сформульованими, викладені у необхідній логічній послідовності.

Робота має безперечну наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що полягає в розробці авторської наукової концепції, типології, закономірностей генезису, механізмів функціонування громадянської ідентичності особистості, розробці системи заходів психологічної допомоги особистості з проблем деструктивних форм розвитку громадянської

ідентичності та інші важливі моменти. Робота містить значний графічний та табличний матеріал, що вдало доповнює текстові описи отриманих в дослідженні даних і забезпечує хорошу наочність у поданні основних положень дисертації. Представляє інтерес використання парадигми транзакційного аналізу для побудови авторського підходу, що є досить оригінальним, новаторським і певною мірою сміливим. Обробка емпіричних даних здійснювалась за допомогою потужного арсеналу сучасних методів прикладної математичної статистики. Текст роботи викладено хорошим науковим стилем та оформлено відповідно до всіх необхідних вимог.

Робота пройшла серйозну апробацію – результати дисертаційного дослідження було обговорено на 21 науково-практичних конференціях. Основні результати дисертації оприлюднено в 52 наукових публікаціях, які повною мірою висвітлюють результати дослідження, що виносяться на захист.

Поданий у дисертації матеріал, його психологічний аналіз та інтерпретація, вичерпні висновки не викликають заперечень, разом із тим можна висловити деякі зауваження та побажання:

1. Твердження, що громадянська ідентичність є різновидом організаційної є дискусійним. В цьому вбачається певне звуження поняття, адже такі речі, як громадянська свідомість і самосвідомість, різні прояви громадянської позиції, національні почуття, які певним чином пов'язані з громадянською ідентичністю, не вписуються в поняття «організаційна ідентичність». Очевидно, поняття «держави» не можна обмежити тільки типом «організація», а також громадянська ідентичність має бути зіставлена не тільки з державою, а й громадськими (недержавними) інституціями та громадянським суспільством.

2. В роботі досить широко використовується поняття «індивідуація», пропонованого К. Юнгом. Використання цього поняття за межами юнгіанської моделі особистості потребує додаткового обґрунтування його змісту, оскільки у Юнга воно досить специфічне і визначає певні функції. Можливо, принаймні в частині випадків, йдеться про індивідуалізацію?

3. Серед опитаних були представники різних регіонів України, однак у емпіричному дослідженні не подано результатів щодо регіональних

відмінностей показників зрілості та поширеності типів громадянської ідентичності українців.

4. Дисертантка у першому розділі роботи здійснює надто ретельний теоретичний аналіз різних підходів до вивчення громадянської ідентичності особистості (п. 1.3) та рольових теорій (п. 1.4), що дещо обтяжує виклад матеріалу, який можна би було подати у більш стислому і узагальненому вигляді.

Зроблені зауваження принципово не знижують теоретичного і практичного значення дисертаційної роботи І. Р. Петровської, яку можна розцінювати як завершену наукову працю, що містить обґрунтовану цілісну концепцію становлення громадянської ідентичності особистості. Логічність, обґрунтованість і послідовність висвітлення результатів свідчать про досягнення поставленої мети та успішне розв'язання дослідницьких завдань.

Узагальнюючи викладене вище, можна констатувати, що дисертація Петровської Інги Ростиславівни «Психологія становлення громадянської ідентичності особистості» за своїм науково-теоретичним рівнем, новизною у визначенні та розв'язанні досліджуваної проблеми, безперечною актуальністю та очевидним практичним значенням відповідає всім необхідним вимогам щодо написання дисертацій згідно «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою № 1197 Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 року, а її авторка заслуговує присудження науково ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія.

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник
лабораторії психології малих груп та
міжгрупових відносин Інституту соціальної
та політичної психології НАПН України

П. П. Горностаї

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ
Ідентифікаційний код 21600715
ПІДПИС ВІРНИЙ
Ст. інспектор з кадрів *[Signature]*